

Türkiye’de Yayınlanan Akademik Dergilerin Niteliklerindeki Zaman İçerisindeki Değişim Nedenleri: Sağlık, Sosyal ve Teknik Bilim Alanlarında Yayınlanan Dergiler Üzerine Bir İnceleme

Reasons of Change in the Essential Properties of Academic Journals Being Published in Turkey: An Investigation upon the Journals of Health Social and Technical Sciences

Nazmi Kozak*

Öz

Bu çalışma, birincisi 1997/1998’de, ikincisi 2002 yılında gerçekleştirilen Türkiye Akademik Dergiler Araştırması’ndan elde edilen verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Sağlık, sosyal ve teknik bilimler alanlarında yayımlanan akademik dergilerin, başta genel bilgileri olmak üzere, makale değerlendirme ve bazı yayın uygulamalarında son beş yılda gözlenen değişimlerini izlemek, çalışmanın amacını oluşturmaktadır. İncelemeden sonuç olarak, Türkiye’de yayımlanan akademik dergilerin son beş yılda uygulamaya konulan akademik yükseltme ölçütlerine koşut bir şekilde gelişim gösterdiği ve uygulanan akademik yükseltme ölçütlerinin Türkiye’de bilimsel çalışmalarının niceliğinin artırılmasında olumlu yönde rol oynadığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar sözcükler: Bibliyometri, Akademik dergiler, Dergi kalitesi-Türkiye, Makale inceleme,

* Yrd.Doç.Dr.; Anadolu Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Yunusemre Kampusu 26470-Eskişehir (nkozak@anadolu.edu.tr).

Abstract

The present study was carried out by using data obtained out of the resulting databases of two data collection attempts concerning academic periodicals published in Turkey being namely those of 1997-1998 and 2002. The aim of this study was to investigate the changes during the last five years in scientific article evaluation, in applied standards and in other features of general context of academic periodicals focusing upon medical, social and technical sciences. It was concluded that Turkish academic periodicals indicated remarkable improvements in accordance with the fulfillment of expected criteria of academic promotion. It seems that the introduction of the same criteria should have imposed a positive effect in improving the quantity of scientific studies.

Keywords: *Bibliometrics, Academic journals, Journal quality-Turkey, Manuscripts review,*

Giriş

Son yıllarda, bilimsel dergilerde yayımlanan makalelerin, akademik yükselmede önemli bir yer tutmasına yönelik düzenlemeler sonucunda, bu dergilerin yapılarında, zaman içerisinde onların olgunlaşma süreçlerine bağımlı olarak oluşması beklenen, niteliksel değişimlerin hızlanmasına ve kapsamca derinleşmesine neden olmuştur.

Gerçekten de, 1990’lı yılların sonlarına doğru Yükseköğretim Kurulu’nca uygulamaya sokulan “akademik yükseltme ölçütleri” bağlamında, hakem denetimli dergilerde yayımlanan makalelere ayrıcalıklı bir konum verilmesi söz konusu olmuştur. Bu nedenle de Türkiye’deki dergilerin kalitesi, bir anlamda onların hakem denetimli olup olmamaları ile ölçülmeye başlamıştır. Aslında benzer uygulamanın dünyanın bilim alanında ileri gitmiş ülkelerinde de geçerli olduğu bilinmektedir. Ancak, söz konusu ülkelerde bilimsel dergilerin genelde hakem denetimli olması, açık bir anlatımla bilimsel denetimli dergi denilince zaten hakem denetimli dergilerin akla geliyor olması, ilerleyen bölümlerde açıklanacak olan ve Türkiye’de tartışma yaratan ikili durumun bu ülkelerde ortaya çıkmasını önlemektedir.

Dergilerin kaliteli olmaları açısından hakem denetimli olup olmamanın başlıca ölçüt sayılmasına karşın, hakem denetimli olmanın getirdiği kurallara ne denli uyulduğu ayrı bir inceleme konusudur. Zaten o nedenle, literatürde gözlenen araştırmaların önemli bölümünün hakem uygulamalarında yeterli kalitenin ölçülmesi ile ilgili olduğu gözlenmektedir. Bu bakımdan, hakem denetimli dergilerin niteliğinin ölçülmesi için çeşitli kriterler getirilmiştir. Örneğin Miller ve Serzan (1984), hakemli dergilerin makale değerlendirme aşamalarındaki uygulamalarını inceleyerek, ilgili etkinliği ölçmeye yönelik bir çalışma yürütmüşlerdir. Kozak (1999a, 2003c), hazırlamış olduğu akademik dergi rehberlerinde, dergilerin farklılıklarının makale değerlendirme ölçütlerinin temel olarak belirlenebileceğini ortaya atmıştır. Söz konusu çalışmalarda makale değerlendirme uygulamaları ile ilgili ölçütler, hakem sayısı, hakem seçimi, dışarıdan hakem, değerlendirme süresi, periyodik yayın aralığı, hakem kimliğinin açıklanması, değerlendirme düzeni, makale değerlendirme sayısı, yayımlanma oranı gibi değişken tanımlarından oluşmaktadır.

Dergilerin yüksek niteliğe sahip olup olmama durumunun göstergesi olarak, Türkiye’de ve dünyada, onların SCI, SSCI ile diğer bazı önde gelen indeks ve öz veri tabanlarında yer alıp almamaları, önemli ölçütler olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de son yıllarda SCI ve SSCI gibi atıf veri tabanlarında yer alan dergilerde makale yayımlama akademik yükselme açısından çok önemli hale getirilmiştir. Dolayısıyla dergilerin söz konusu veri tabanlarında yer alması, onların yüksek niteliklerini ortaya koyan tartışmasız bir özellik olarak kabul edilmeğe başlanmıştır. Aynı şekilde diğer bazı indeks ve öz veri tabanları da akademik yükseltmelerde önemsenmektedir.

Öte yandan, ULAKBİM bünyesinde oluşturulan Türk Tıp Dizini, Mühendislik ve Fen Bilimleri Veri Tabanı, Tarım, Veteriner ve Biyoloji Bilimleri Veri Tabanı ile hazırlık çalışmalarına devam edilen Sosyal Bilimler Veri Tabanı’nın amaçları arasında, dergilerin nitelikleri ile ilgili ölçütler getirmek ve böylelikle dergilerin kalitesinin artırılmasına katkıda bulunmak da vardır.

Bu çalışmanın asıl amacı, birincisi 1997/1998 döneminde, ikincisi ise 2002’de gerçekleştirilen Türkiye’deki akademik dergilere özgü veri tabanı araştırmaları sonuçlarından türetilmiş birtakım istatistiksel dağılımlardan yararlanarak, son beş yılda, Türkiye’de, sağlık, sosyal ve teknik bilimler alanlarında yayımlanan akademik dergilerin niteliklerinde ortaya çıkan değişimi

bulgulamaktır. Çalışmanın ikinci amacı ise, 1990’lı yılların sonlarında uygulamaya konulan akademik yükseltme ölçütlerinin akademik dergiler üzerindeki etkilerini belirlemektir.

Literatür

Literatürde, akademik dergileri konu edinen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan seçilmiş bir bölümün, konumuzla ilgili yaklaşım metodu, bulgu ve söylemleri şu şekilde özetlenebilir:

Hawkins, Ritter ve Walter (1973) dünya genelinde, ekonomi bilim dalında yayınlanmakta olan akademik dergiler üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Yazarlar, hazırlamış oldukları soru formunda, iktisat dergilerini alfabetik sıra dizinine sokarak 160 akademisyene göndermişler ve adı verilen dergileri önem sırasına göre sıralamalarını istemişlerdir. Sonra, böylece elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

Niemi (1976), ABD’nin önde gelen 24 iktisat dergisinde yayımlanan makaleleri, ABD’de faaliyet gösteren üniversitelerin iktisat bölümleri bazında değerlendirmiştir. Araştırmada yayımlanan makaleler, sayılarına göre ve sayfa sayıları yönünden ele alınarak değerlendirilmiştir.

Önde gelen analitik çalışmalardan biri de, Miller ve Serzan (1984) tarafından yapılmış olan ve hakemli dergilerin özelliklerinin incelendiği araştırmadır. 243 dergi üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, dergilerin makale denetimi ile ilgili uygulamalarına ilişkin bazı bulgulara ulaşılmıştır.

Miller ve Punsalan’ın (1988) hakemli ve hakemli olmayan iktisat dergileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, dünya genelinde yayımlanmakta olan ve Journal of Economics Literature (JEL) veri tabanına kabul edilmiş iktisat dergilerinin nitelikleri, 24 değişken çerçevesinde yapılandırılmış bulunan belli başlı özellikleri bakımından ortaya konulmuştur. Toplanan bilgilerden, iktisat dergilerinin makale denetim ve yayımlama uygulamalarına ilişkin önemli bulgular çıkarsanabilir.

Strathman (1992), 1967-1980 yılları arasında Journal of Regional Science’da yayımlanan makaleleri yıllara, içeriklerine ve hazırlanma yöntemlerine göre incelemiştir.

Hoffman ve Holbrook ise, (1993), *Journal of Consumer Research*'de son 15 yıl içerisinde yayımlanan makaleleri atıf analizi tekniği yardımıyla araştırmışlardır. Benzer bir amaca yönelik olarak, Raymond, Ferreira ve DeFanco (1994) da turizm, konaklama, seyahat ve yiyecek-içecek alanlarındaki dergilerde yayımlanan makalelere yapılan atıfları analiz eden bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Morgan ve Janca (2000) ise, hazırladıkları kavramsal çalışmada atıf analizi tekniği yoluyla elde edilen bulguların, dergilerin birtakım uygulamalarına, dolayısıyla da kalitelerine olan etkilerini tartışmışlardır.

Değinilen konularda Türkiye'de yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bunlardan birinde Kayar (1994), Cumhuriyet döneminde yayımlanan tıp dergilerini derlemiştir. Bu çalışmada, tıp dergilerinin Cumhuriyet döneminde yıllar itibariyle sayısal gelişimi, Türkçe-yabancı dil bakımından dağılımı ile yayın süreleri de incelenmiştir.

Topuzlu'nun (1994), Türkiye'de cerrahi bilimler konusunda yayımlanan dergileri ele aldığı çalışmasında ise, dergilerin "yayın sıklığı", "sayfa sayısı", "abone sayısı", "dernek yayını dergiler" gibi birtakım veriler toplanarak değerlendirilmiştir.

Dener ve Kozak (2001), dünya genelinde turizm ve ilgili alanlarda yayımlanan akademik dergiler üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada, dergilerin 'genel bilgiler', 'makale değerlendirme' ve 'yayın uygulamaları' olmak üzere çeşitli uygulamalarını tasnif etmişlerdir.

Başka bir çalışmada ise Kozak (1999b), dünya genelinde "turizm", "rekreasyon" ve "boş zamanların değerlendirilmesi" konularındaki akademik dergiler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında; dergilerle ilgili verileri "genel bilgiler", "makale denetim bilgileri" ve "makale yayın bilgileri" olmak üzere tasnif ederek incelemiştir.

Kozak (1999a), "Türkiye Akademik Dergiler Rehberi" başlığı altında hazırladığı (ve aynı zamanda bu makalenin veri kaynaklarından birini oluşturan) kitabında da, aynı sınıflandırmayı korumuştur. Diğer taraftan, yazarın (1999c) gerçekleştirdiği bir diğer araştırmada, Türkiye'de bütün bilim dallarında yayımlanan 373 akademik derginin makale denetim ve yayın uygulamalarını göz önüne almıştır.

Kozak (2002), aynı zamanda Türk Kütüphaneciliği dergisinin Türkiye'de yayınlanmakta olan diğer akademik dergilerle nesnel bir karşılaştırmasını da

gerçekleştirmiştir. Aynı yazarın (2003a, 2003b) bu çalışma bağlamında yararlanılmış bulunan, iki çalışması daha bulunmaktadır. Bunlar, Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyumu’nda sunulmuş olan Türkiye’deki tüm akademik dergiler ile sağlık bilimleri alanındaki akademik dergileri konu alan çalışmalardır. Aynı bağlamda son olarak, bu makaleye veri kaynağı sağlamış bulunan “Türkiye Akademik Dergiler Rehberi-2002”ye atıf yapmak gerekecektir (Kozak, 2003c).

Akademik Dergi Kavramı

Bilimsel dergiler, ilgili olduğu alan/alanlarla ilgili araştırma sonuçlarının bilim kamuoyu ile paylaşılmasını sağlamaya yönelik birer yayın politikasına sahiptirler (Köksoy, 2000). Bu yönüyle bilimsel dergiler bilginin yayılmasına aracılık yapmakla kalmazlar, aynı zamanda araştırma bulgularının ve ilgili literatüre yapılan katkıların gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli yararlar sağlarlar (Rousseau, 2002, s.419). Dolayısıyla bilimsel dergilerin amaçları arasında bilgiyi yayma ve saklama önde gelmektedir.

Bilimsel dergilerin diğer işlevleri arasında, yayımlanacak çalışmaların belli ölçütlere ve geliştirilen etkin sunum şablonlarına göre düzenlenmesine yardımcı olmak da bulunmaktadır. Bir başka açıklama ile, belirli içerik ve düzene sahip bulunmaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Köksoy, 1997). Zira, bilimsel bir araştırmadan elde edilen bulguları ilgili bilim kamuoyu ile paylaşmak isteyen bir araştırmacı; çalışmasına öncelikle bu araştırmayı niye yaptığını, yani çıkış noktasını oluşturan soru ve sorunu açıklamakla başlamak, sonra bu çalışmayı hangi araştırma tasarımı ve yöntemeye dayalı olarak gerçekleştirdiğini, (varsa) elde ettiği verileri hangi tekniklerin yardımıyla analiz ettiğini belirtmek, son olarak da bulgularını ve elde ettiği genel sonucu vermek durumundadır. Diğer bir anlatımla, araştırma süreci bir döngü oluşturduğundan, araştırmanın sunumu da döngü aşamalarının araştırmaya kazandırdıklarını ortaya koymak durumundadır (Dener, 1991).

Dünyada “bilimsel dergi” ve “akademik dergi” kavramları, çoğunlukla birbirlerini ikame eden içeriklerde kullanılmaktadır. Ancak, Türkiye’de bilimsel dergi kavramı ile akademik dergi kavramlarının her zaman birebir örtüşen bir içeriğe sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Zira bilimsel dergilerin, yukarıdaki anlatımdan da anlaşılacağı üzere, bilim kamuoyuna yönelik bir yayın politika-

sına ve buna yönelik bir içeriğe sahip olması gerektiği halde, bu çalışmada tanımlanan “akademik dergi”lerden bir bölümünün “bilimsel dergi” kavramından ayrılan içeriklerde hazırlandıkları ve yayımlandıkları anlaşılmaktadır. İçinde bilimsel çalışma sonuçlarının yayımlandığı bazı dergilerin, bilimsel niteliği bulunmayan haber, sosyal duyuru ve günlük yaşamla ilgili çeşitli yazılara da yer verebildikleri görülmektedir. Ancak şurasını da belirtmek gerekir ki, Türkiye’de bu kategoriye giren akademik dergiler daha çok oda, dernek ve vakıflarca çıkarılmaktadır.

Dolayısıyla bu çalışma kapsamında Türkiye’deki duruma özgü bir operasyonel tanım geliştirilmeye çalışılarak ilgili bütün dergileri kapsamına alabilecek bir “akademik dergi” kavramı ortaya atılmış ve şu şekilde tanımlanmıştır: Akademik dergi, bilimsel araştırma bulgularının yanı sıra analiz, değerlendirme, tartışma vb. içerikli yazılara da yer veren, çoğunlukla bilimsel nitelikteki dergilerin uyduğu standartlaşmaları kendi bünyesinde koruyan kağıt üzerinde ve/veya elektronik ortamda yayımlanan süreli yayınlardır. Bu açıdan bir “bilimsel dergi” aynı zamanda bir “akademik dergi”dir; ancak her akademik dergiye, değinilen anlamıyla “bilimsel dergi” denilemez.

Dergi Kalitesi ve Ölçütleri

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere, bilimsel dergilerin niteliklerini ortaya çıkarmak amacıyla birtakım ölçülebilir kriterler geliştirilmiştir (Samdahl ve Kelly 1999, s.175-176). Bunlardan hareketle ve daha çok bibliyometrik inceleme teknikleri kullanılarak, dergilerin nitelikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Hoffman ve Holbrook, 1993; Del Rio, Kostoff, Garcia, Ramirez ve Humenk, 2002). Bununla ilgili olarak en yaygın tekniklerden biri, bilindiği üzere atıf analizidir (Morgan ve Janca, 2000). Ayrıca içerik analizi gibi yöntemlere de başvurulmaktadır (Mitchunsson ve Steinbart, 1993). Bundan başka, yukarıda sözü edilmiş bulunan makale değerlendirme ve yayımlamalarına ilişkin değişkenlere özgü, onların birer kalite göstergesi olarak ele alındığı çalışmalar da yapılmaktadır.

Zwemer (1970), akademik dergilerin kalite üstünlüğünün göstergeleri olarak şu faktörlerin geçerli olabileceklerini ileri sürmüştür. İlgili derginin;

- gönderilen makale sayısında sayısal üstünlüğe sahip olması,
- ilgili bilimsel disiplin veya disiplinlerde önde gelen bilim adamlarından oluşan bir editörler ve/veya yayın kuruluna sahip olması,

- makale değerlendirme sürecinin editörlükçe öngörüldüğü gibi verimli bir biçimde işlemesi ve bu bağlamda eleştirel olunması,
- zamanında yayımlanması,
- önde gelen öz ve indeks veri tabanları tarafından taranması,
- yayınladığı ampirik çalışma yöntemlerinin yüksek geçerliliğe ve sonuçlarının yüksek güvenilirliğe sahip olması,
- diğer benzer dergilere oranla daha yüksek atıf alabilmesi.

Zwemer tarafından ortaya atılan bu ölçütlere ek olarak *Institute of Scientific Information* (ISI), listesine alacağı dergilerde şu hususları aramaktadır:

- Makaleler için dergide, İngilizce öz veya özetlerin yayımlanıyor olması,
- yazarın/yazarların adreslerinin yayımlanması ve
- makalelerde kaynakçanın tamamının yayımlanması.

Miller ve Punsalan (1988), yukarıdaki ölçütlere benzer göstergeleri dikkate almışlardır. JEL veri tabanına girebilen iktisat dergileri üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında yazarlar, dergilerin (baskı sayısı, abone sayısı, sayfa sayısı, yayına başlama yılı, dili, makalelerin zamanında yayımlanma durumu gibi) genel bilgileri ve (hakem denetimli olma durumu, hakem sayısı, hakeme tanınan süre, yayımlanma oranı gibi) makale değerlendirme bilgileri ile (yazarların meslekleri, akademisyen yazarlar, kaynakça düzeni vb.) yayın uygulamaları kapsamında çeşitli değişkenleri incelemiştir.

Kozak (1999a) ise, yukarıda belirtilen çalışmadaki değişkenlerin önemli bir bölümünü temel alıp, onların ötesindeki bazı özellikleri de inceleme alanına dahil etmek suretiyle, Türkiye’deki akademik dergilerin buradaki kapsam açısından anlamlı sayılabilecek özelliklerin incelenmesini sağlayan değişkenleri elde etmiştir. Bu bakımdan çalışma, bir anlamda Miller ve Punsalan (1988) araştırmasından daha geniş kapsamlı bir ilişkiler bütünü aydınlatmaya yönelik verilerin toplanmasına da imkan vermiştir. Gerçi söz konusu veri tabanı çalışmasının 2002’deki tekrarında abone ücreti, dağıtım kanalı, abone fiyatı, zamanında yayımlanma gibi tam olarak yanıt alınmasının mümkün olamayacağı anlaşılan bazı değişkenlere ilişkin sorular kapsama dahil edilmemişse de, 2002 çalışması genel olarak bakıldığında, 1997-1998 envanterini güncelleştirmek amacını gütmektedir.

Türkiye’de yayınlanan akademik dergiler için, yukarıdaki açıklamalardan da yararlanarak, “dergi kalite ölçütleri”ni belirlemek gerekirse, aşağıdaki özellikleri içermesi beklenebilir.

- Zamanında yayımlanması,
 - İlk yayın tarihinden itibaren aralıksız çıkması,
 - Hakem denetimli olması,
 - Alanında önemli çalışmaları olan bilim adamlarından oluşan editörlere ve yayın kuruluna sahip olması,
 - Hakem seçiminde objektif olunması ve ihtisasa özel bir tutum izlenmesi.
 - Yayımlanan makalelerin özgün araştırma ve/veya derleme olması,
 - Dener ve Acar (1978)’de belirtilen metodolojik yaklaşım çerçevesinde, bilimsel tarafsızlığı olan çalışmaları yayımlaması,
 - Ülke genelinde elde edilebilir veya ulaşılabilir olması,
 - Künyesinde dergiye ulaşım bilgilerine, editör ve yayın kurulu listesine, abone/edinme bilgilerine, yıllık yayın sıklığı ile ilgili bilgilere yer verilmesi,
 - Baskı kalitesinin derginin okunmasına olanak verecek standartta olması,
 - Ulusal ve uluslararası veri tabanları tarafından taranması,
 - Rowley (1996)’deki anlamları bağlamında öz, özetçe veya özetinin bulunması,
 - Yıl sonunda indeksinin hazırlanması,
 - Makale dışında, bilimsel iletişimi artırmaya yarayan not, görüş, editörlük yanıtı gibi başka bölümlere de yer verilmesi,
 - Yazarlar için makale gönderme ve yayımlama bilgilerinin olması ve bunlara derginin her sayısında yer verilmesi,
 - Anahtar sözcüklerin verilmesi,
- Bu ölçütlere ek olarak Üniversitelerarası Kurul’un belirlediği bazı kriterler de eklenirse; liste şöyle tamamlanabilir:
- Yılda en az iki sayı yayımlanması,
 - Yayın kurulu üyelerinin en az beş farklı üniversitede çalışıyor olması,
 - En az beş yıldan beri yayınlanıyor olması.

Kapsam ve Veri Kaynağı

Önceki açıklamalarda belirtildiği gibi bu çalışma, Türkiye’de yayımlanan akademik dergileri kapsamaktadır. 1997/1998 döneminde gerçekleştirilen Türkiye Akademik Dergiler Araştırması 1996, 1997 ve 1998; 2002’de yapılan araştırma ise 2001 ve 2002 yıllarında Türkiye’de bütün bilim dallarında yayınlanmakta olan akademik dergileri içerecek bir kapsamda gerçekleştirilmiştir. Bir derginin akademik içerikli sayılabilmesi için; fikir, analiz, irdeleme, araştırma yazılarını (makaleleri) yayımlaması yeterli görülmüştür.

Çalışmada kullanılan verilerin kaynağını, yine yazar tarafından bir anket vasıtasıyla gerçekleştirilen Türkiye Akademik Dergiler Araştırması’nda toplanan veriler oluşturmaktadır.

1997/1998 Dönemi Araştırması

Sözü edilen ilk çalışmaya, Eylül 1996 tarihinde başlanmıştır. Yalnızca yayımlanmakta olan dergiler çalışma kapsamına alındığı için, bu dergilerin isim ve adreslerinin saptanması işlemi 1996-1998 yıllarına ait son sayıları çıkmış olan dergiler üzerine gerçekleştirilmiştir. Dergi veri tabanının oluşturulması için üniversite kütüphanelerinin yanı sıra, Ankara ve İstanbul’daki kitapçılarda da tarama çalışması yürütülmüştür (Kozak, 1999a).

Araştırmanın verileri “postayla anket” tekniğinden yararlanılarak toplanmıştır. Araştırma sorularının hazırlanabilmesi için, öncelikli olarak ilgili literatür taranmış ve literatürde üzerinde durulan konular saptanmıştır. Daha sonra, sorular kendi içerisinde “genel”, “makale denetimi ile ilgili” ve “makale yayımı ile ilgili” olmak üzere üç ayrı kategoriye ayrılarak ilgili soru kağıdı son biçimine ulaştırılmıştır.

İlk grup anket formları, Mayıs 1997 tarihinde 420 derginin editörüne postalanmış ve daha sonra iki kez tekrar gönderim yapılmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü dönemde toplam 643 adet derginin yayınlanmakta olduğunun saptanmış olmasına karşılık, sonuçta 373 dergiye ait bilgi derlenebilmiştir.

2002 Dönemi Araştırması

Araştırmada kullanılan dergi veri tabanının oluşturulma çalışması Şubat, Mart ve Nisan 2002 tarihlerinde yürütülmüş ve üç temel kaynaktan bilgi toplanmıştır. Öncelikle yaklaşık 40 üniversite kütüphanesinin süreli yayın koleksiyonlarından tarama yapılmıştır. Öte yandan, son yıllarda kitapevlerinde çok sayıda akademik derginin sergilendiğine ve satıldığına tanık olduğundan, Ankara, İstanbul ve Eskişehir'deki dergi satılan kitapevlerinde bir tarama çalışması yürütülmüştür. Ayrıca yayınevi, kitabevi ve akademik kurumların internet ortamındaki web sayfalarına erişilerek, 2001 ve 2002 yıllarında herhangi bir sayısının çıktığı belirlenen dergiler, veri tabanına dahil edilmiştir (Kozak, 2003c).

Bu çalışmada kullanılan soru kağıdında, yazar tarafından gerçekleştirilen önceki araştırmadaki sorular esas alınmıştır. Geçmiş deneyime, yeni literatürdeki söylemlere ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara bağlı olarak bazı sorularda değişiklik yapılmış, ve soruların bir kısmı çıkartılarak bazı yeni sorular eklenmiştir. Ancak genelde, dönemsel karşılaştırma sağlayacak temel korunmuştur. Sorular, birinci araştırmada olduğu gibi "genel bilgiler", "makale değerlendirme" ve "yayın uygulamaları" olmak üzere üç temel başlık altında sıralandırılmıştır.

Yeni soru kağıdına; "derginin hakem denetimli olup olmaması", "hakemin kimliğinin açıklanması durumu", "makale değerlendirme belgelerinin arşivlenmesi", "hakemin seçimi" gibi, ulusal akademik dergilerin hakemli olma durumu ve sorunlarını daha nesnel verilerle ortaya koyabilecek değişkenlerin eklendiğine dikkat çekmek gerekir. Araştırmadan elde edilen veriler yardımıyla ayrıca "dergi rehberi" içeriğinde bir çalışmanın hazırlanması amaçlandığından, soruların yanıtları, 1997/1998 araştırmasında olduğu gibi, nominal ölçekte hazırlanmıştır.

Hazırlanan dergi veri tabanında yer alan bilgilerden yararlanılarak yapılan veri toplama çalışmasının uygulanmasına Mart 2002 tarihinde başlanmıştır. Üç ayrı iletişim aracı ile (e-posta, posta ve faks) dört kez dergi editörlerine soru formları gönderilmiştir. Buna karşın, Eylül 2002 sonu itibarı ile toplam 538 dergiye ait cevaplanmış form geri dönmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin hesaplanmasında Statistical Package for the Social Sciences-SPSS programının 6.0 ve 10.0 versiyonları kullanılmıştır. Önce elde edilen verilerin kesikli değerlerini oluşturdukları değişken dağılımları türetilmiştir. Bu üretim yapılırken, 1997/1998 ve 2002 frekans değerlerinin aynı nominal kategorilere göre hesaplanmış olmasına dikkat edilmiştir. Böylece kullanılacak veri tabanı, 1997/1998 ve 2002 frekansları arasında ki-kare testleri yapılabilecek hale getirilmiştir.

Söz konusu ki-kare testlerinin anlamlı sayılabilmeleri için kabul edilen yeterli anlamlılık düzeyi %95 olarak belirlenmiştir. Gerçekleştirilen ki-kare testleri, 1997/1998 ile 2002 veri tabanları arasında belli bir gelişmenin olup olmadığını şu bağlamda ele almaktadır. Eğer söz konusu ilişki anlamlı çıkmıyorsa, 1997/1998 ilgili dağılımının frekans yapısı, 2002’de yeterince değişmemiş demektir. O halde, “anlamlı” test sonucu bir değişim işareti olmaktadır.

Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmadan elde edilen bulguların değerlendirilmesinde öncelikli olarak dergilerin genel bilgileri incelenmiştir. Daha sonra analiz işlemi, makale değerlendirme verileri ve bazı yayın uygulamaları üzerine yürütülmüştür.

A)1998-2002 Arasındaki Değişim

Genel Bilgiler

1997/1998 dönemi ile 2002 yılları arasındaki beş yıllık zaman diliminde dergilerin pek çok niteliğinde anlamlı farklılaşmalar meydana geldiği gözlenmektedir. Bunlar arasında “genel bilgiler” başlığına giren uygulamalar açısından en önemli değişmelerden biri, akademik dergilerin yayıncılarında ortaya çıkmaktadır (Bkz. Tablo 1). Gerçekten de Türkiye’de 1997/1998 döneminde yayınlanan akademik dergilerin %39,1’i üniversiteler tarafından yayınlanmakta iken, 2002’de bu oran %41,6’ya ulaşmıştır. Artışın özellikle sosyal ve teknik bilimler alanlarında daha fazla olduğu belirtilebilir. Bunun yanı sıra, sağlık bilimleri alanında ise küçük bir düşme yaşandığı izlenmektedir. Aynı çerçevede diğer bir bulgu da, yayınevlerince yayınlanan akademik dergi oranında izlenen düşmedir.

YAYINCILAR	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
Üniversite	36 30	53 29	61 39.3	123 47.1	26 46.4	30 54.6
Yayınevi	18 15	24 13.1	22 14.2	22 8.4	1 1.8	1 1.8
Kamu Kurumu (üniv. dışındaki)	16 13.3	18 9.8	31 20	47 18	19 33.9	13 23.6
Özel Kişi	3 2.5	18 9.8	8 5.2	21 8.1	2 3.6	1 1.8
Vakıf ve Dernek	47 39.2	70 38.3	33 21.3	48 18.4	8 14.3	10 18.2
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	$X^2 = 27,232$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 49,434$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 4,703p$ $p = 0,3192$ Anlamlı	

Tablo 1: Dergilerin Yayıncıları

YILLIK YAYIN SIKLIKLARI	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLERİ		TEKNİK BİLİMLERİ	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
1 sayı	3 2.5	2 1.1	37 23.9	30 11.5	6 10.7	2 3.6
2 sayı	28 23.3	26 14.2	28 18.1	99 37.9	26 46.4	27 49.1
3 sayı	15 12.5	41 22.4	8 5.2	15 5.8	9 16.1	5 9.1
4 sayı	59 49.2	82 44.8	55 35.4	78 29.9	12 21.4	15 27.3
5 –11 sayı	12 10	19 10.4	5 3.2	15 5.7	2 3.6	5 9.1
12 sayı	3 2.5	13 7.1	22 14.2	24 9.2	1 1.8	1 1.8
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	$X^2 = 33,864$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 1,633$ $p = 0,8972$ Anlamsız		$X^2 = 13,637$ $p = 0,0181$ Anlamsız	

Tablo 2: Dergilerin Yıllık Yayın Sıklıkları

Diğer taraftan, son beş yılda akademik dergilerin yayın sıklıklarının yılda 2-3 sayı üzerinde anlamlı bir şekilde yoğunlaşmaya başladığı gözlenmektedir (Bkz. Tablo 2). “Yılda bir sayı” yayınlanan akademik dergi oranı giderek azalırken, özellikle sosyal bilimler alanında yılda 2-3 sayı yayınlanan dergilerin oranında önemli bir artış söz konusudur.

Bu arada, dergilerin baskı sayılarında (tirajlarında) son beş yılda ortaya çıkan en önemli değişim, dergi tirajlarının 100’lü rakamlar ile 1000 rakamı üzerindeki sayılarda yoğunlaşıyor olmasıdır (Bkz. Tablo 3). Bir başka anlamıyla dergiler, ya çok az veya Türkiye’deki akademik dergiler için fazla olarak nitelenebilecek sayılarda basılmaktadır. Bu durum, bir hayli dikkat çekicidir. Düşük rakamlardaki baskılar genelde sosyal bilimler, daha yüksek rakamlardaki baskılar ise sağlık bilimleri alanındaki dergiler için söz konusudur.

BASKI (TİRAJ) SAYILARI	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLERİ		TEKNİK BİLİMLERİ	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
250 ve daha az	13 10.8	44 24.1	14 9.1	39 14.9	6 10.7	11 20
251-500	33 27.5	33 18	19 12.3	60 23	34 60.7	11 20
501-750	10 8.4	14 7.7	10 6.4	27 10.3	3 5.4	3 5.5
751-1000	25 20.9	20 10.9	39 25.2	49 18.8	5 8.9	6 10.9
1001-1500	9 7.5	16 8.7	14 9	20 7.7	1 1.8	3 5.5
1501-2000	7 5.8	11 6	12 7.7	17 6.5	3 5.3	6 10.9
2001 ve daha fazla	23 19.1	46 24.6	47 30.8	49 18.8	4 7.2	15 27.2
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	$X^2 = 40,251$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 60,139$ $p = 0,0001$ Anlamsız		$X^2 = 61,430$ $p = 0,0001$ Anlamsız	

Tablo 3: Dergilerin Tirajları

Anılan sürede, Türkiye’de yayınlanan akademik dergilerdeki en çok göze çarpan değişimlerden biri, yayın dillerinin Türkçe’ye dönmeye başlamasıdır (Bkz.Tablo 4). Beş yıl önce Türkiye’deki akademik dergilerin %48,5’inin yayın dili Türkçe iken bu oran 2002 yılında %55,9’a çıkmıştır. Yabancı dillerde ve Türkçe-İngilizce, Türkçe-Fransızca olarak iki dilli yayınlanan dergilerin oranında ise ciddi biçimde düşmeler söz konusudur. Bu veriler doğrultusunda Türkiye’deki akademik dergilerin ulusal dilde yayın yapmaya doğru bir gelişim gösterdiklerini ileri sürülebilir.

Diğer taraftan, dergilerin okuyucularında son beş yılda anlamlı sayılabilecek bir değişimin ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumu yansıtan Tablo 5’te göze çarpan en önemli değişim, lisansüstü öğrencilerin oranında bir düşüş, işletme yöneticisi ve sahiplerinde ise yükselmedir.

YAYIN DİLİ	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLERİ		TEKNİK BİLİMLERİ	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
Türkçe	55 45.8	87 47.5	98 63.2	176 67.5	10 17.9	27 49.1
İngilizce	14 11.7	10 5.5	7 4.5	16 6.1	12 21.4	11 20
Türkçe-İngilizce	48 40	78 42.6	31 20	40 15.3	22 39.3	16 29.1
Diğer diller	3 2.5	8 4.4	19 12.3	29 11.1	12 21.4	1 1.8
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 10
	X ² = 28,034 p = 0,0001 Anlamlı		X ² = 45,104 p = 0,0001 Anlamlı		X ² = 134,045 p = 0,0001 Anlamlı	

Tablo 4: Dergilerin Yayın Dili

OKUYUCULAR	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLERİ		TEKNİK BİLİMLERİ	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
Akademisyen	118 98.3	181 98.9	149 96.1	248 95	55 98.2	54 98.2
Lisansüstü öğrenciler	95 79.2	120 65.6	139 89.7	236 90.4	49 87.5	52 94.5
Lisans öğrencileri	42 35	87 47.5	122 66.7	198 75.9	39 69.6	32 58.2
İşletme sahipleri ve yöneticileri	57	20	47	35	19	11
Kamu çalışanları (Akademisyenler hariç)	23 19.2	14 7.6	50 27.3	40 15.3	20 35.7	11 20
	$X^2 = 124,648$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 115,175$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 14,905$ $p = 0,0049$ Anlamlı	

Tablo 5: Dergilerin Okuyucuları

HAKEM SAYISI	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	N %	n %	n %	n %	n %
1 hakem	29 24.2	9 4.9	44 28.4	24 9.2	4 7.1	2 3.6
2 hakem	66 55	111 60.7	43 27.7	90 34.5	35 62.5	29 52.7
3 hakem	16 13.3	37 20.2	15 9.7	53 20.3	10 17.9	11 20
4 ve daha fazla hakem	2 1.7	10 5.4	16 10.3	34 13	1 1.8	5 9.1
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	$X^2 = 81,007$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 77,986$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 6,532$ $p = 0,088$ Anlamsız	

Tablo 6. Görüşlerine Başvurulan Hakem Sayısı

Makale Değerlendirme Bilgileri

1997/1998 döneminden sonraki beş yıl içerisinde makale değerlendirme sürecinde de birtakım gelişmelerin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlardan en önemlisi, makalelerin değerlendirilmesi amacıyla hakemliğine başvuru-ların sayısıdır (Bkz. Tablo 6). Önceki yıllara nazaran makale değerlendirme-sinde görüşlerine başvuru-lan hakem sayısının 2-3 üzerinde yoğunlaşmaya başladığı gözlenmektedir. Sağlık bilimleri ve sosyal bilimlerde yayınlanan akademik dergilerde 2-3, teknik bilimlerde ise 3 hakemin üzerine çıkan bir artış söz konusudur. Elde edilen veriler, Türkiye'deki akademik dergilerin, son beş yılda hakem denetimli dergi olmanın gereklerini yerine getirme yo-lunda önemli adımlar atmakta olduğunu göstermektedir.

MAKALE DEĞERLENDİRME SÜRESİ	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
1-30 Gün	91 75.8	142 77.6	94 60.6	168 64.4	21 37.5	26 47.3
31-60 gün	11 9.2	17 9.3	8 5.2	14 5.4	19 33.9	6 9.1
61-90 gün	4 3.3	3 1.6	3 1.9	11 4.2	1 1.8	5 9.1
Süre kısıtlaması olmayan	4 3.3	9 4.9	17 11	39 14.9	7 12.5	12 21.8
Bilinmeyen	10 8.4	12 6.6	33 21.3	29 11.1	8 14.3	7 12.7
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	X ² = 23,879 p = 0,0001 Anlamlı		X ² = 53,847 p = 0,0001 Anlamlı		X ² = 34,554 p = 0,0001 Anlamlı	

Tablo 7. Hakemlere Tanınan Makale Değerlendirme Süresi

Aynı çerçevede, dergilere önerilen makalelerin değerlendirme süreleri, bir bakıma dergilerin hakem denetimli olmanın gereklerini yerine getirip getiremediklerini ortaya koyması bakımından da dikkate alınması gereken veriler arasındadır. Bu konudaki değişimin, son beş yılda 1-30 gün grubu üzerinde yoğunlaşma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo 7). Bu bulgu da, hakem denetimli olmanın gereklerini yerine getiren dergi sayısında artış yaşandığını göstermesi bakımından önemlidir.

YAYIMLANMA ARALIĞI	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
1 ay	5 4.2	7 3.8	11 7.1	27 10.3	2 3.6	3 5.5
2 ay	9 7.5	18 9.8	20 12.9	31 11.9	4 7.1	5 9.1
3 ay	20 16.7	23 12.6	29 18.7	43 16.5	5 8.9	6 11
4 ay	13 10.8	15 8.2	8 5.2	14 5.4	4 7.1	4 7.3
5 ay	15 12.5	35 19.1	8 5.2	16 6.1	3 5.4	2 3.6
6 –7 ay	23 19.2	47 25.7	29 18.7	42 16.1	9 16.1	14 25.5
8 ay	2 1.7	3 1.6	3 1.9	4 1.5	9 16.1	2 3.6
9 ay	7 5.8	8 4.4	4 2.5	9 3.4	1 1.8	2 3.6
10 – 12 ay	13 10.8	9 4.9	18 11.6	15 5.8	12 21.6	8 14.5
13 ay ve daha fazla	2 1.7	2 1.1	4 2.6	1 0.4	1 1.8	1 1.8
Bilinmeyen	11 9.1	16 8.8	21 13.6	59 22.6	4 7.1	7 12.7
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	$X^2 = 33,212$ $p = 0,0003$ Anlamlı		$X^2 = 65,640$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 31,271$ $p = 0,0005$ Anlamlı	

Tablo 8. Makalelerin Yayınlanma Aralığı

İncelendiğinde akademik dergilere önerilen makalelerin yayımlanma aralığında (Bkz. Tablo 8) ve yayımlanan makalelerinin önerilen toplam makaleler içerisindeki oranında (Bkz. Tablo 9) anlamlı değişimler olduğu görülmektedir. Dergilere önerilen makalelerden yayımlanmaya uygun bulunanların oranında, beş yıl öncesine göre bir değişimin var olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

YAYIMLANAN MAKALELERİN ORANI	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	n %
% 31-45	8 6.7	32 17.5	19 12.3	36 13.8	2 3.6	11 20
% 46-60	22 18.3	13 7.1	27 17.4	50 19.1	7 12.5	11 20
% 61-75	38 31.7	56 30.6	42 27.1	59 22.6	20 5.7	17 30.9
% 76-90	28 23.3	54 29.5	33 21.3	59 22.6	13 23.2	11 20
% 90 ve daha fazla	17 14.2	12 6.6	23 14.8	20 7.7	10 17.9	2 3.6
Bilinmeyen	7 5.8	16 8.7	11 7.1	37 14.2	4 7.1	3 5.5
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	$X^2 = 49,681$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 53,684$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 42,045$ $p = 0,0001$ Anlamlı	

Tablo 9. Yayımlanmaya Uygun Bulunan Makalelerin Toplam İçerisindeki Oranları

Yayın Uygulamaları

Çalışmanın bu aşamasında, dergilerin bazı yayın uygulamaları incelenmiştir. Yayın uygulamalarını yansıtan değişkenler arasında, akademik dergilere makale öneren yazarların mesleklerine göre dağılımı da yer almaktadır. Yazarların mesleklerine göre dağılımına ilişkin elde edilen verilerde, önceki beş yıla göre önemli bir farklılık izlenmemesine karşın, lisansüstü düzeylerdeki öğrencilerin beş yıl öncesine oranla, dergilere daha az makale önermeye başladıkları söylenebilir (Bkz. Tablo 10). Bu açıdan bilim dallarına göre en belirgin değişim, kamu kurumu çalışanlarının sağlık, sosyal ve teknik bilim alanlarındaki dergilere beş yıl öncesine oranla daha fazla makale önermeleridir.

MAKALE YAZARLARI	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	n %	N %
Akademisyen	114 95	172 93.9	149 96.1	236 90.4	53 94.6	55 100
Kamu çalışanları (akademisyenler hariç)	86 71.7	173 94.5	102 65.8	243 93.1	41 73.2	50 90.1
Lisansüstü öğrenciler	49 40.8	13 71	42 27.1	15 5.7	28 50	7 12.7
İşletme sahipleri ve yöneticileri	28 23.3	1 0.5	21 13.5	3 1.1	3 5.3	3 5.5
	$X^2 = 892,002$ p = 0,0001 Anlamlı		$X^2 = 270,487$ p = 0,0001 Anlamlı		$X^2 = 64,693$ p = 0,0001 Anlamlı	

Tablo 10. Makale Gönderenlerin Çalışma Alanları*

* Bu tabloda yer alan verilerin toplamı, araştırmada editörlerden makale yazarlarını önem sırasına göre sıralamaları istendiğinden örnekleme sayısını aşmaktadır.

Akademisyen yazarların unvanlarına göre oluşan dağılım incelendiğinde (Bkz. Tablo 11), “Prof.Dr.”dan daha alt basamaklarda olan yazarların, beş yıl öncesine oranla, daha az sayıda makale önermeye başladıkları anlaşılmaktadır.

Akademik yükselme için makale yayımına en fazla ihtiyacı olan kesimde ortaya çıkan azalmanın nedenleri üzerinde ayrıca durulmalıdır. Bu azalmanın nedenlerini belirlerken, son yıllardaki getirilen akademik yükseltme koşul değişimleri sonucunda yurt dışındaki dergilere yönelik önem artışının belirgin bir etkisinin bulunup bulunmadığı araştırılmalıdır.

AKADEMİSYEN YAZARLARIN UNVANLARI	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	N %	n %	n %
Prof. Dr	101 84.2	175 95.6	141 90.9	241 92.3	48 85.7	50 90.9
Doç. Dr.	107 89.2	172 94	135 87.1	240 91.9	49 87.5	48 87.3
Yrd. Doç. Dr.	107 89.2	169 92.3	136 87.7	231 86.5	48 85.7	47 85.4
Doktoralı öğretim görevlisi	75 62.5	83 45.3	108 69.6	148 56.7	48 85.7	34 61.8
Araştırma görevlisi	84 70	45 24.6	96 61.9	98 37.5	38 67.9	24 43.6
Öğretim görevlisi (Dr. derecesi olmayan)	45 37.5	18 9.8	50 32.2	59 22.6	27 48.2	12 21.8
	$X^2 = 153,672$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 138,725$ $p = 0,0001$ Anlamlı		$X^2 = 32,803$ $p = 0,0001$ Anlamlı	

Tablo 11. Akademisyen Yazarların Unvanları *

* Bu tabloda yer alan verilerin toplamı, araştırmada editörlerden makale yazarlarını önem sırasına göre sıralamaları istendiğinden örnekleme sayısını aşmaktadır.

Dergilerdeki makalelerle ilgili özlerin hazırlanmasına ilişkin bulgulara gelince, başta sosyal bilimler olmak üzere bütün alanların dergilerinde olumlu yönde gelişmelerin var olduğu ileri sürülebilir (Bkz. Tablo 12). Ayrıca görüleceği üzere, her yayın yılının sonunda, yayımlanan yazıların indeksinin hazırlanması uygulamasında da sağlık ve teknik bilimlerde olumlu yönde bir gelişme ortaya çıkmıştır (Bkz. Tablo 13).

Dergiler için getirilen ayrı bir ölçüm standardı ise, onların uluslararası indeks ve öz (*abstract*) veri tabanlarında yer almasıdır. Dergilerle ilgili veriler bu açıdan incelendiğinde, son beş yılda, sosyal ve teknik bilim alanlarındaki değişimin olumlu yönde olduğunu belirtmek gerekmektedir (Bkz. Tablo 14). Dolayısıyla ilgili uygulamalar yönünden sosyal ve teknik bilim alanlarındaki dergilerin kalitelerinde iyiyeye yönelen bir gidiş olduğu ileri sürülebilir.

ÖZHAZIRLANMA	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	N %	N %
Evet	107 89.2	168 91.8	61 39.4	159 60.9	52 92.9	50 90.1
Hayır	10 8.3	10 5.5	91 58.7	96 36.8	3 5.4	4 7.3
Bilinmeyen	3 2.5	5 2.7	3 1.9	6 2.3	1 1.8	1 1.8
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	$X^2 = 23,277$ p = 0,0001 Anlamlı		$X^2 = 45,806$ p = 0,0001 Anlamlı		$X^2 = 13,738$ p = 0,0001 Anlamlı	

Tablo 12. Öz Hazırlanma

İNDEKS HAZIRLANMA	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	N %	n %	n %
Evet	72 60	122 66.7	58 37.4	97 37.2	9 16.1	17 30.9
Hayır	43 35.8	55 30	86 55.5	154 59	43 76.7	37 67.3
Bilinmeyen	5 4.2	6 3.3	11 7.1	10 3.8	4 7.2	1 1.8
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	X ² = 23,277 p = 0,0001 Anlamlı		X ² = 45,806 p = 0,0001 Anlamlı		X ² = 13,738 p = 0,0001 Anlamlı	

Tablo 13. İndeks Hazırlanma

VERİ TABAN- LARINDA YER ALMA	SAĞLIK BİLİMLERİ		SOSYAL BİLİMLER		TEKNİK BİLİMLER	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
	n %	n %	n %	n %	N %	n %
Evet	56 46.7	69 37.7	33 21.3	156 59.8	22 39.3	23 41.8
Hayır	56 46.7	83 45.4	91 58.7	66 25.3	30 53.6	24 43.6
Bilinmeyen	8 6.6	31 16.9	31 20	39 14.9	4 7.1	8 14.6
TOPLAM	120 100	183 100	155 100	261 100	56 100	55 100
	X ² = 28,297 p = 0,0001 Anlamlı		X ² = 108,091 p = 0,0001 Anlamlı		X ² = 3,543 p = 0,017 Anlamsız	

Tablo 14. Veri Tabanlarında Yer Alma

B) Dergilerde Kalitenin Değişimi

Akademik dergilerin söz konusu dönemdeki gelişimi incelendiğinde; birkaç yıl önce yürürlüğe giren doçentlik sınavlarına başvuru ölçütlerinde yer alan “hakemli dergi” tanımındaki kriterlere koşut bir değişim gösterdiğini belirtmek gerekmektedir.

Bilindiği üzere 1990’ların sonlarında yürürlüğe sokulan “akademik yükseltme ölçütleri” içerisindeki ilk ölçüt, dergilerin yıllık yayın sıklıkları ile ilgilidir. Söz konusu ölçüte göre bir derginin “ulusal hakemli dergi” sayılabilmesi için “yılda en az iki sayı” yayımlanması gerekmektedir. Akademik yükseltme ölçütlerinin uygulamaya sokulmamış olduğu tarihlerde gerçekleştirilen ilk akademik dergiler araştırması bulguları ile 2002 yılındaki araştırma bulguları karşılaştırıldığında, son beş yılda, akademik dergilerin yıllık yayın sıklıklarının yılda 2-3 sayı üzerinde yoğunlaşmaya başladığı gözlenmektedir. “Yılda bir sayı” olan akademik dergi oranı iyice azalırken, yılda 2-3 sayı yayınlanan dergilerin oranında, özellikle sosyal bilimler alanında önemli bir artış görülmektedir.

Getirilen ve yukarıda zikredilmiş bulunan diğer iki ölçütün zaman içerisindeki değişimini ölçebilmek, esas alınan veri tabanının değişkenleri bağlamında mümkün değildir.

Diğer taraftan, dergilerin nitelikli yayın yapmaları ile ilgili uygulamalar arasında sayılan indeks hazırlama (Bkz. Tablo 12), öz yazma (Bkz. Tablo 13) ve veri tabanlarında yer alma (Bkz. Tablo 14) konuları incelendiğinde sayılan bütün uygulamalarda, son beş yılda belirgin iyileşmelerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Her üç bilim dalında da bu bakımdan önemli iyileşmeler izlenmektedir.

Sonuç

İlki 1997/1998 döneminde, ikincisi ise 2002 yılında gerçekleştirilen “Türkiye Akademik Dergiler Araştırması”nın verileri üzerinde yapılan değerlendirmede, Türkiye’de “sağlık, “sosyal” ve “teknik” bilimler alanlarında yayımlanan akademik dergilerde son beş yıllık dönemde yaşanan değişimler, yukarıda verilen ayrıntılı sonuçlar çerçevesinde şu şekilde belirlenmiştir:

1. Son yıllarda, akademik dergilerin üniversitelerce yayımlanması olgusunun ön plana geçtiği, yani üniversitelerin daha fazla akademik dergi yayımlamaya başladıkları ortaya çıkmıştır. Sosyal bilimler alanındaki bu gelişim daha belirgindir.

2. Dergilerin yıllık yayın sıklıklarında bir artış söz konusudur. Yılda iki ve daha fazla sayı çıkartma üzerinde bir yoğunlaşma izlenmektedir. Bu durumun büyük bir olasılıkla asıl nedeni, 2001 yılında uygulamaya konulan doçentlik başvuru koşullarında “ulusal hakemli dergi” kavramına getirilen değişikliktir. Dergilerin, tavizsiz uygulama olanağı bulan bu ölçüte ilişkin tanımdaki yayın sıklığına uyma yönünde tercih gösterdikleri anlaşılmaktadır.

3. Dergilerin tirajlarında iki uç ortaya çıkmaktadır. Akademik dergiler sosyal ve teknik bilimlerde yüzler ile ifade edilen tirajlara sahip iken, sağlık bilimlerinde aynı rakam, çoğunlukla binler ile ifade edilen baskı sayısına işaret etmektedir.

4. Türkiye’deki akademik dergilerin ulusal dilde yayımlanmasının daha fazla tercih edilmeye başlandığı anlaşılmıştır. Öte yandan, yabancı dillerde veya Türkçe-İngilizce gibi iki dilli dergi sayısında da önemli sayılabilecek oranlarda düşme söz konusudur.

5. Hakem sayısında da akademik yükseltme ölçütleri doğrultusunda olduğu anlaşılan bir gelişim söz konusudur. Dergilerin, ağırlıklı olarak iki ve daha fazla hakemin görüşlerine başvurmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

6. Dergilerde makale değerlendirme süresinde bir azalma yaşandığı gözlenmektedir. Bu durum, dergilerin giderek hakem denetimli dergi olmanın ölçütlerine uymaya gayret göstermesi bakımından önemlidir.

7. Akademisyen olan yazarların sayısındaki anlamlı düşme önemlidir. En yoğun düşüşün akademik yükselme için yayın yapma gereksinimi duyan kesimde olması, uluslararası yayınlara verilen önemin ulusal dergilere zarar verebileceğine ilişkin görüşü desteklemektedir.

8. Dergilerin bazı yayın uygulamalarındaki gelişme, Türkiye’deki akademik dergilerin son beş yıl içerisinde daha nitelikli biçimde yayımlanmaya başladıkları yolunda değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak diğer etmenler yanında, özellikle üniversitelerde akademik yükseltme için getirilen ölçütlerin, Türkiye’de yayımlanan ulusal akademik dergilerin niteliklerinin geliştirilmesine dönük olumlu katkılar yaptığı gözlenmektedir. Dergi kalitesini yükselten bu katkılar, başta hakem denetimli dergi anlayışındaki artış, yılda en az iki sayı olmasının yaygınlaşması, hakem sayısının çoğaltılması, öz, özetçe veya özet hazırlatan ve uluslararası veri tabanlarında yer alan dergilerin sayısındaki artış, daha fazla dergide anahtar sözcük verilmeye başlanması, hakem atanmasında daha objektif ölçütlerin getirilmesi gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

Son beş yıl içerisinde akademik yükseltmelerle ilgili olarak uygulamaya konulan kuralların Türkiye’de yayımlanan akademik dergilerin kalitelerini olumlu yönde etkilediğini ileri sürmek, mümkün görünmektedir. Son beş yılda, Türkiye’deki akademik dergilerde yadsınamayacak düzeyde bir gelişimin söz konusu olduğu saptanmıştır.

Kaynakça

- Del Rio, J.A., Kostoff, R.N., Garcia, E.O., Ramirez, A.M. ve Humenk, J.A. (2002). Phenomenological approach to profile impact of scientific research: Citation mining. *Advances in Complex Systems*, 5(1): 19-42.
- Dener, H.I. ve Acar, A. (1978). *İşletmelerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. (Teksir).

- Dener, H.I. (1991). *Araştırma yöntemleri üzerine birkaç not*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İşletme Bölümü. (Teksir).
- Dener, H.I. ve Kozak, N. (2001). Information on some international journals of tourism, leisure and recreation: The results of a survey. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 12(1): 181-196.
- Hawkins, R.G., Ritter, L.S. ve Walter, J. (1973). What economics think of their journals. *Journal of Political Economy*, 81: 1017-1032.
- Hoffman, D.L. ve Holbrook, M.B. (1993). The intellectual structure of consumer research: A bibliometric study of author cocitations in the first 15 years of the Journal of Consumer Research. *Journal of Consumer Research*, 19(4): 505-517.
- Kayar, R. (1994). Cumhuriyet dönemi (1928-1994) Tıp dergilerimizin kısaltılmış isim indeksi ve analizi. *SSK Tepecik Hastanesi Dergisi*, 4(1-2-3): 67-77.
- Kozak, N. (1999a). *Türkiye akademik dergiler rehberi*. Ankara: Özcan Ofset.
- Kozak, N. (1999b). Dünya genelinde 'turizm', 'rekreasyon' ve 'boş zamanlar ve değerlendirilmesi' alanlarında yayınlanmakta olan akademik dergiler üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 13(1): 5-27.
- Kozak, N. (1999c). Türkiye'de yayınlanan akademik dergiler üzerinde bir araştırma. *Bilginin Serüveni: Dünü, Bugünü Sempozyumu* 17-21 Kasım 1999 içinde (s. 467-492). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Kozak, N. (2002). Türk Kütüphaneciliği dergisinin Türkiye'de yayınlanan akademik dergiler içerisindeki yeri üzerine bir inceleme. *Türk Kütüphaneciliği*, 16(3): 217-247.
- Kozak, N. (2003a). Sağlık bilimleri alanında Türkiye'de yayınlanmakta olan dergilerde hakem denetimi ile ilgili uygulamalar üzerine bir değerlendirme. O. Yılmaz (ed.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyumu* içinde (s. 181-201). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.

- Kozak, N. (2003b). Türkiye'de akademik dergiler: 'Türkiye Akademik Dergiler Araştırması'nın 1997/1998 ve 2002 dönemlerindeki uygulamalarından elde edilen veriler üzerine bir inceleme. O. Yılmaz (ed.). *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyumu* içinde (s. 71-94). Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.
- Kozak, N. (2003c). *Türkiye akademik dergiler rehberi-2002*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köksoy, M. (1997). *Yükseköğretimde kalite ve Türk yükseköğretimi için öneriler*. C. Saraç (ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Vakfı yayınları.
- Köksoy, M. (2000). *Yabancı dille eğitim*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yardım Vakfı Bilig Yayınları.
- Miller, A.C. ve Punsalan, J.V. (1988). *Refereed and non-refereed economic journals: A guide to publishing opportunities*. New York: Greenwood Press.
- Miller, A.C. ve Serzan, S.L. (1984). Criteria for identifying a refereed journal. *Journal of Higher Education*, 55: 673-699.
- Mitchunsson, K.H. ve Steinbart, P.J. (1993). Journal of Information Systems: An examination of the first five years. *Journal of Information Systems*, 7(1): 35-47.
- Morgan, V. ve Janca, A. (2000). Revisiting the impact factor. *Australasian Psychiatry*, 8(3): 230-235.
- Neimi, A.W. (1976). Journal publication performance during 1970-1974: The relative output of Southern Economics Departments. *Southern Economics Journal*, 42: 97-106.
- Raymond, R., Ferreira, A. ve DeFranco, R.L. (1994). Rating the hospitality management. *International Journal of Hospitality Management*, 13(3): 209-218.
- Rousseau, R. (2002). Journal evaluation: Technical and practical issues. *Library Trends*, 50(3): 419-439.

- Rowley, J. (1996). *Bilginin düzenlenmesi: Bilgi erişimine giriş* (Çev S. Karakaş ve diğerleri). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Samdalh, D.M. ve Kelly, J.J. (1999). Commentary-speaking only to ourselves? Citation analysis of Journal of Leisure Research and Leisure Sciences. *Journal of Leisure Research*, 31(2): 171-180.
- Strathman, J.G. (1992). Analysis of theoretical, methodological and empirical research in the Journal of Regional Science. *Journal of Regional Science*, 32(4): 501-509.
- Topuzlu, C. (1994). Türkiye’de cerrahi bilimler alanındaki yayınların değerlendirilmesi. *Tıpta Bilimsel Yazım, Editörlük ve Denetleme Sempozyumu* içinde (s. 35-38). Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Sağlık Bilimleri Araştırma Grubu.
- Zwemer, R.L. (1970). Identification of journal characteristics useful in improving input and of a retrieval system. *Federation Proceedings*, 29: 1595-1604.